

BOLLETTINO DELL' ATLANTE LINGUISTICO
MEDITERRANEO

L' Istituto per la collaborazione culturale, Venezia-Roma, 1959, pp. 258.

Odbor za Lingvistički atlas Sredozemlja (ALM) izdao je prvi svezak svog Bolja (ALM) uz pomoć Fundacije G. Cini u Lettina iz kog se vidi da su pripremni radovi oko ALM završeni i da u idućih nekoliko godina možemo očekivati uspješni završetak tog velikog međunarodnog lingvističkog pothvata.

U predgovoru (»Premessa«) opisuje se historijat ALM od zamisli do početka realizacije i ističu zasluge Mirka Deanovića koji je još 1937. g., uspoređujući pomorsko terminologiju koju je Alfred Rohe zabilježio u *Grau d' Agde* (Languedoc) s dubrovačkom utvrdio da otprilike trećina naziva koincidira. Ta dva punkta nisu namjerno izabrana, pa je stoga D. ispravno zaključio da bi trebalo usporedbu proširiti. Lingvistički atlas, koji bi sadržavao u sinkronoj ravnini pomorsko-ribarsku terminologiju svih priobalnih naroda Sredozemlja, dao bi odgovor i na mnoga neriješena pitanja stratigrafije i kulturne historije. Ovakvo djelo bilo bi i od metologijske koristi. Uz rijetke izuzetke, dotadašnji lingvistički atlas ograničavali su se na prostor jednog idioma, dok bi se u ALM po prvi put iskušale, u interkontinentalnim razmjerima, metode lingvističke geografije na prostoru od preko 3 milijuna četv. kilometara, gdje žive raznorodni narodi koje je ovo more kroz historiju povezivalo i zbližavalo. Stoga se i moglo desiti da se termini slični dubrovačkim nalaze u lokalitetu koji s našim gradom nije imao nikakvih izravnih kulturnih ni ekonomskih veza.

Iako je Deanovićev prijedlog o izradi ALM, atlasa novog tipa, jednodušno prihvaćen na V kongresu romanista u Nici 1937. g., rat i poratne prilike odgodile

su početak rada. Tek su 1956, na VIII kongresu romanista u Firenci, poduzete prve organizacione mjere. Ubrzo nakon toga formiran je promicateljni odbor i tajništvo, utvrđeni su znanstveni i tehnički principi i prihvaćeni instrumenti (upitnik, mreža punktova i sistem transkripcije). Odbor je 1. VII 1955. djelovao u ovom sastavu: G. Vidossi, počasni predsjednik, C. Battisti, predsjednik, N. Andriotis i G. Rohlf, potpredsjednici, M. Deanović, glavni urednik, M. Cortelazzo, tajnik. Njima uz bok stoji vijeće od 33 lingvista koje se može po potrebi proširiti. S Odborom suraduju brojne akademije nauka, univerziteti, vlasti, društva i ustanove, pa biolozi i ekonomisti iz FAO.

Cilj ove publikacije jest da pomogne i koordinira rad na ALM i da bude zajednička platforma na kojoj će specijalisti: latinisti i grecisti, romanisti i slavisti, balkanolozi i semitisti, uralo-altaisti i dr. izmjenjivati stečeno iskustvo i diskutirati o zajedničkim problemima.

Metode, koje će se primjenjivati i usavršavati u procesu rada na ALM, nove su. Novo je to što se ovdje kartiraju podaci iz idioma među kojima postoji sekundarno srodstvo (afinitet) zbog zajedničkog ambijenta u kojem su se razvijali, a samo ponekad i genetičko srodstvo. Druga je novost što se ALM ograničava na sektor pojmova koji neposredno proizlazi iz toga zajedničkog ambijenta, s čim je u vezi potreba da se putem prikladnih definicija i slika olakša upoznavanje tačnog značenja pojedinih termina. Sve ovo kao i potreba analize objavljenih materijala, kad ALM bude gotov, daju ovom Biltenu puni *raison d'être*. Jer, ne treba zaboraviti, ALM nije

sam sebi svrha i on može i mora da postane polazna tačka za djela, prijeko potrebna u lingvističkom istraživanju, kao što su etimološko-komparativni riječnik mediteranskih pomorskih termina, dijakrone onomasiološke studije koje će analizirati u jednom lokalitetu (ili u grupi lokaliteta) sukcesiju naziva za pojedini pojam itd. Tako će postati jasniji i činioци koji su stvarali i modificirali izvanredno kompleksne i isprepletene intermediteranske kontakte od prethistorije do naših dana, pa će tako ovaj lingvistički pothvat biti od nemale koristi za sve historijske discipline (etnologiju, povijest pomorstva i trgovine, arheologiju i dr.) i baza novih sinteza.

U uvodnom članku »Prospettive dell'ALM« (str. 7-12) glavni urednici časopisa M. Deanović i G. Folena iznose metodska zapažanja iz dosadašnjeg rada. Ako je rađeći po »kopnenim« atlasima bilo relativno lako korigirati odveć simplicističku sliku širenja inovacija u koncentričnim krugovima podacima iz historije prometa koji, uz ostalo, ovisi i o geografskoj konfiguraciji, na moru treba normalno uzeti širenje leksema u obliku vijenca uzduž najprometnijih trgovačkih putova. Luke su, u daljoj fazi, iradijacioni centri primljenih novina za svoje zaleđe. Osim toga, treba imati na umu da je Mediteran u cjelini veliki plavi put i da se na toj izduženoj elipsi od oko 3.800 km zračne linije teoretski može spojiti svaki punkt sa svakim. Koji su spojevi preferirani kroz historiju, reći će nam povijest trgovačkih putova koja je za pregoaoe ALM kudikamo potrebna nego za proučavanje »kopnenih« atlasa. I najkonzervativnije luke mogu, barem u nekim časovima svoje historije, biti izložene intermediteranskim i vanmediteranskim utjecajima, čemu na »kopnu« nema pandana u zabačenim brdskim dolinama sve do najnovijeg vremena. Druga je metodska novina, koju ističu autori, da će iz analize ALM biti moguće studirati i proces strukturnog prilagođivanja (konvergenije) dvaju geografski blizih a genetički više ili manje udaljenih (ili potpuno nesrodnih) govora. Tu se može raditi o integraciji fonema u tuđi sistem, što će biti lakše ako postoji »rupa u sistemu«, a i o integraciji stranih morfosintaktičkih i intonacijskih osobina. Naravno, leksičke pozajmice, akulturacije riječi i pojmova bit će najbrojnije i najuočljivije.

Dok su drugi lingvistički atlasii pokazivali diferencijaciju u prostoru nekog jezičnog područja iz čega se, uz pomoć stratigrafije, zaključivalo kakva je bila smjena slojeva u vremenu, kod ALM je perspektiva drugačija: istražuje se, ne isključujući dosadašnje metode, bogatstvo forma u pluralitetu jezika — koji koezistiraju u sličnim ambijentima, zato da bi se uočilo ono što ih približava. Danas, kad zahvaljujući tekovinama moderne nauke, globus postaje malen i kad se narodi zbližuju u svjetskim razmjerima, ova tema ne može biti aktuelnija i humanija. Ne bi bilo razborito reći da je mediteranski fundus riječi unitaran i da je mediteranska civilizacija »jedna«, jer su se na ovom području kroz milenije sukobljavale i kroz sukobe upoznavale i zbližavale razne kulture. ALM će stoga dati sugestivnu sliku ovih dodira na lingvističkom planu, koja će bez sumnje oploditi rad drugih disciplina.

Nakon ovog rada sadržaj časopisa se grana na 5 dijelova. Primijetili bismo da briljantno pisan teoretski rad A. Martìneta (o kom niže) ima neosporne veze s uvodnim dijelom.

U prvom dijelu tiskani su instrumenti ALM: propis 125 punktova, po državama, od Portugala do Izraela, Bugarske, Rumunjske i SSSR-a. Slijedi sistem transkripcije, oko kog se mnogo diskutiralo, i definitivni talijansko-francuski upitnik s uputama za popisivače. Sadržii 810 temeljnih i 35 dopunskih upita. Fitonimi i zoonimi popraćeni su latinskim znanstvenim nazivom, a gdje je moguće upućuje se na ilustracije u pomoćnoj literaturi. Popis je snabdjeven abecednim talijanskim, francuskim i latinskim indeksima. U uputama se ističe da sakupljač na terenu može zapisati i crtežima ili snimkama popratiti i druge karakteristične termine koji nisu ušli u kvestionar zbog njegova općeg karaktera, ukoliko na njih naiđe. Prvu verziju popisa punktova i kvestionara izradio je M. Deanović. Ona je poslana svim članovima na diskusiju i doživjela je, do svog definitivnog fikširanja, manje promjene.

U drugom dijelu iznose se rezultati prvih sondaža, od kojih su neke rađene s provizornim upitnikom te će biti dopunjene.

C. Battisti piše o svom radu u Otrantu i teškoćama u skupljanju ihtionima.

M. Deanović u »Esperienze nell'Adriatico orientale col questionario dell'ALM«

(str.127-132) piše o radu s kvestionarom od 853 upita na o. Krku (Punat i Klimno), u Korčuli i Cavtatu, dok je još prije (1953), bez upitnika, sakupio 356 pomorskih i ribarskih termina na o. Lopudu, koji nije predviđen u ALM. O svemu tome objavio je rezultate u našim znanstvenim publikacijama. D. je na obali Jugoslavije predvidio 7 punktova: od tih jedan pripada istroromanskom (Rovinju), dok su kod izbora 6 hrvatskosrpskih zastupani svi važniji dijalekatski varijeteti (Krk, Rab, Vis, Korčula, Cavtat, Kotor). D. još nije radio u Rovinju, Rabu i Visu (u Kotoru je radio nakon davanja ovog članka u tisak, primj. Ž. M.), dok u ostalim lokalitetima treba izvršiti dopune u smislu posljednjeg upitnika i korigirati numeraciju. D. obrazlaže zašto je izabrao baš ove tačke i iznosi načela kojih se držao u radu. Izdvaja upite na kojih nije dobio odgovora ni na jednom mjestu i žali što su iz definitivnog upitnika uklonjeni neki upiti iz oblasti folklor, narodnog vjerovanja, zatim razne usporedbe, izreke i poslovice, karakteristične za prihu primoraca, za koje se osobno zalagao i što je samo djelomično nadoknađeno uvođenjem 35 dopunskih upita.

G. Rohlf s daje 26 pomorskih termina iz poluotoka Salento (najjužniji dio Apulije) s etimologijama.

A. Steiger, švicarski romanist i arabist, piše o nadama koje atlas pobuđuje i nabacuje misao da bi se, ako ne sad a ono kasnije, mogle studirati semantičke promjene koje pomorski termini doživljuju u govoru stanovnika u neposrednom zaleđu.

A. Martinet u radu »Affinité linguistique« (str. 145-152) ističe kako su se dosada u znanosti studirale gotovo isključivo lingvističke divergencije (»Stammbaum«!), kao da je samo to objekt lingvistike, dok su slučajevi konvergencije, jezičnih saveza itd. izuzetno studirani. (Uzgređ budi rečeno, M. Deanović je pokretač Balkanskog lingvističkog atlasa, op. Ž. M.) Sekundarna srodnost (afinitet) identificira se, u krajnjoj liniji, s djelovanjem bilingvizma ili plurilingvizma. U tom zaključku, koji je na žalost egzemplificiran izvanmediteranskim primjerima, i u teoretskim razmatranjima koja mu prethode leži izuzetna važnost ovog rada istaknutog francuskog strukturaliste. Urednici su dobro učinili što su ovu sintezu dvaju Martinetovih govora na VII

lingvističkom kongresu u Londonu 1952. g. ovdje objavili, jer se autorove misli mogu mutatis mutandis primijeniti i u zoni ALM.

V. Vinja u radu »La préparation des catalogues des noms de poissons et la méthode de la géographie linguistique« (str. 153-162) zalaže se za fiksiranje jednog ihtionima za svaku vrstu ribe u onim književnim jezicima gdje to još nije učinjeno ili je loše učinjeno.

Ovaj je članak prvotno pisan za sastanak Conseil Général des Pêches pour la Méditerranée (CGPM) u Rimu (13-18 X 1958). Vinja kritizira hrvatskosrpski popis riba i ljuskara o kom se raspravljalo na tom forumu, jer ti termini ne odražuju vjerno lingvističku stvarnost na terenu, isuviše su knjiški i mogu koristiti samo biologima. Vinja nas upoznaže kako su on i biolog Šime Županović nastojali sastaviti popis jadranskih vrsta riba koji bi zadovoljio i lingvističke zahtjeve. Pojediniosti će izaći u Atlas linguistique et biologique de la faune marine de l'Adriatique Orientale, koji Vinja izrađuje. Tu će biti, po metodi lingvističke geografije, zabilježeni nazivi za ribe u oko 100 jadranskih lokaliteta na jugoslaven-skoj obali. Autor drži da između najčešćih i najrasprostranjenijih naziva treba odabrati najtipičniji (le nom-type), a ako ih ima više podjednako zastupanih, onda treba uzeti u književni jezik onaj koji je najbolje motiviran. Takve nazive treba sistematski upotrebljavati na svim forumima. Dosadašnje nazive ribari ne osjećaju svojima. Na sličan način, iz geolingvističke analize postojećeg stanja, mogu se sastaviti službeni katalozi riba i za druge jezike, gdje to još nije urađeno. U nastavku V. iznosi poteškoće koje je sreo u svom radu, npr., kad i sami ribari brkaju imena sličnih riba ili ljuskara.

U trećem dijelu nalazimo osam članaka o pojedinačnim problemima. F. de B. Moll studira neke reflekske od RETE u katalonskom, L. Michel raspravlja o nazivima za »čepu« (Alosa finta) u južnoj Francuskoj (tip *caulat* prodro je s Atlantika preko Toulouse), a B. Vidos o etimologiji talijanske riječi »*caravella*«. G. Maver objavljuje II dotjerano izdanje rada »Dal Tirreno all' Adriatico: considerazioni intorno ad alcuni termini marinareschi« (zanimljiv za nas, jer govori o hrv. nazivima: *provjenac*, *štiga*, *štigajica*, *rebatajica* itd.). M. Schiariti govori o

znatnim ihtionimskim razlikama u geografski blizim lukama Tropci i Nicoteri (Kalabrija), O. Parlangeli piše o terminologiji gajenja dagnja kod Messine, H. i R. Kahane pišu o etimologiji riječi »avaria«, a M. Cortelazzo studira romanske elemente u grčkim portulanima iz 16. st.

Četvrti dio sadrži recenzije: A. Cafeoglu piše o rječniku ihtionima u turskim lukama četiriju mora koja oplakuju Tursku svog zemljaka U. Nalbandoglu.

U petom dijelu M. Cortelazzo objavljuje I dio talijanske pomorske bibliografije (1938–1958). Prijašnja djela sadrže monumentalni Dizionario di marina medievale e moderno što ga je 1937. objavila Accademia d' Italia. I. Petkanov daje bugarsku pomorsku bibliografiju. – Najzad, »Notiziario« nas upoznaje s radom Odbora za ALM. S popisom članova odbora završava se prvi svezak. Drugi svezak se već sprema za štampu.

Zadar

Ž. Muljačić

MARGINALIA UZ BEZLAJEVE KRČEVINE

(Francé Bezla: Krčevine. Slavistična revija VIII, 1955, 1–23)

Bezljajeva rasprava *Krčevine*, koja je sa prelaznoga etnografsko-lingvističkoga područja, bez sumnje je koristan prilog etimološko-toponimijskom rječniku slavenskih (i susjednih) jezika kao i historiji slojeva naseljavanja (»stratigrafiji«) Slavena. Pisac je obradio nekoliko grupa topografskih i drugih naziva izvedeći ih od općih imenica (npr. od osnova *čbrt-*, *kbrč-* i dr.) i dajući ponajviše dobra objašnjenja. Baš zato mislim da neće biti s gorega da i ja uz tu raspravu dodam ovdje neke svoje napomene, osobito uz ona mjesta gdje mislim da pisca treba dopuniti ili popraviti. Evo, dakle, šta sam opazio.

Na str. 5. piše *kbrč-* mjesto *kbrč-*, što je vjerojatno štamparska pogreška. (Tako je i kod Bernekera vjerojatno štamparska pogreška što uz *kbrčq* piše *kbrčiti*).

Na str. 6. gdje se navode imena od osnove *kbrč-* kaže se: »Zelo pogostna so ta imena v srbohrvaščini, prim. top. *Krč*, *Krče*, *Krčevina*, *Krčenič*, *Krčevine* itd.« Ovdje mislim da treba dodati također ime albanskoga grada *Korča* za koje se često čuje da je slavensko, kao što bez sumnje i jest, ali ga krivo tumače (da je od »koric«, što bi i glasovno i semantički bilo nerazumljivo). Ima i selo toga imena u Bosni (v. ARJ. s. v.). Prema tomu ne bi trebalo reći ni za novogrčko *Κόρτσινα* da je nesigurno (»negotovo«) jer je to bez sumnje prema bug. *Korčista*, Možda ovamo ide i rusko ime grada *Kerč* (Керчь), postalo bez sumnje od starijega naziva toga grada *Kbrčevč* (Кърчевъ)

koji se stariji naziv spominje u XI stoljeću. Napokon, kad smo kod imena, neka bude još spomenuto da u Zagrebu ima i jedan glumac (Hrvat) koji se zove drago *Krča*.

Iza navedene rečenice »Zelo pogostna so ta imena...« (str. 6) pisac kaže i ovo: »Bolj natančnoga areala jim ne morem določiti...«, a o apelativima na ovom (tj. hrvatsko-srpskom) području ne kaže ništa. Tomu ja dodajem da se kod kajkavaca (pa i kod čakavaca) kao apelativ rabi obično *krč* (i Belostenec ima *krč* i *novi krč*) ili još češće pl. *krči*, dakle slično kao u slovenačkom (a vjerojatno da ima još gdje gdje i nom. sing. *krča*, ili je bar prije i tako bilo, kao što se to nalazi također u sjeveroistočnom slovenačkom), dok je kod štokavaca danas obično uglavnom samo *krčevina* (za njem. *Rodeacker*, tal. *terreno diboscato*) koja je riječ prodrla i među neke čakavce (i dobila i značenje *terreno disso-dato*).

Dalje na str. 6. pisac veli: »Izredno zanimiv pa je za jezikoslovca apel. *velna*, ki ni do sedaj registriran še v nobenem slovenskem slovarju. Kolikor sem mogel ugotoviti, je to besedo prvi zapisal Gašpar Križnik Podšavniški iz Motnika (1848–1904)...« (a Križnikov zapis je, kako veli pisac, objavljen u *Razpravama* god. 1945). Zatim navodi Križnikove riječi: »posekana hosta za požar se imenuje velna...« pa kaže: »Beseda je še danes v rabi...; registri-